

Délvidéki följegyzések

Vasárnapra ébredtünk. 1978. augusztus 11-e volt. Az újvidéki, telepi tágas Szent Erzsébet-templom dugig tele volt emberekkel. Sok volt az ismerős, hiszen két éve, amikor egy egész hetet töltöttem itt, sokakkal összebarátkoztam, különösen azokkal a képviselő-testületi tagokkal, akikkel a Topolya melletti Bácskossuthfalván háromnapos lelkigyakorlaton vettem részt. Összetalálkoztunk Forgó Lacival is, akihez közel harmincötévi barátság kötött. Vele már az előző nap délután találkoztunk, mielőtt felmentünk a Venacra. Az utazásunk során a sok külföldi, német és olasz mise után jól esett hallani az ízes hazai hangot, a szép magyar népekeket. A reggelit követően Imre és Franciska rögtön kocsiba raktak bennünket és ismét nekilódultunk az előző napon már megjárt Tarcal hegységbe (Fruška gora) vezető útnak. A hegy ormán túljutva sebesen robogtunk le a Száva völgye felé, Rumába. Jártunk mi már ott néhány évvel korábban, amikor vonattal Zágrárból Stara Pazova felé robogott velünk az egyik Orient-expressz, amelyik eredetileg Párizsból indul; hogy aztán végigrohanva a Rhone völgyén, lefusson Nice-be, vagy ahogyan nálunk mondják, Nizzába, a francia riviéra előkelő városába. Úton voltunk hazafelé egy hosszú, egy hónapig tartó nagy kirándulásról, és Velencében szálltunk erre a Konstantinápoly felé vágató expresszvonatra. Egész éjjel úton voltunk és a hajnali ködben, párában elpilledt szemekkel néztük a különös szlavóniai tájat. A vakolat nélküli parasztházakat, az állomások csapszékei előtt pálinkáért sorban álló hajnali utasokat. A kocsit megtelt cigarettafüsttel, fokhagymabúzzal, a szilvapálinka jellegzetes szagával. Ez bizony Balkán a javából. Gyorsan ablakot nyitottam, hogy felfrissítsem a vagonban reánk nehezdedő fura illatokat.

A szemben levő ülésen két török férfiú hortyogott, csendes egyetértésben. Mikor Velencében felszálltak a vonatra, még egyik sem sejtette, hogy honfitárssal van dolga. Valami fura keveréknyelvvel közeledtek egymáshoz, német, olasz, szerb-horvát szavakkal próbálkoztak. De amikor előkerült a hazai olívbogyó, rögtön megeredt a nyelvük. Kiderült mind a ketten török vendégmunkások. Erre boldogan úgy ölelték egymást, mintha testvérek lettek volna. Alaposan bevacsoráztak, elpilledtek és az éjszakát halk hortyogások közepette végigaludták. Nem zavartatták magukat, lábukat odaemelték a szemközti ülő utitársak ölébe.

Csak lassan pirkadt. Kimentem a peronra és ott nyújtózkodtam a friss szellőben. Északról ott sorakoztak a Dráva és a Száva völgye közé beszorult szlavóniai hegyek. Közben egyre kelet felé nézelődtem, vajon mikor tűnik fel a Tarcal-hegy, és annak déli lankáin a számos kis gyümölcsös kert.

Előbb még Rumába kellett eljutnunk. Ez is igazi szerb település, de számos kisebb, ősi magyar szórványfalucska van a közelében. Ilyen neveket viselnek, mint Ürög vagy Maradék. Mindkettő igazi magyar név. Ilyen neveket a szláv lakók nem adnak a falujuknak. Onnan tudtam róluk, mert az imént említett két évvel ezelőtti lelkigyakorlatunkra jöttek onnan is résztvevők. – Ahogy haladtunk, lassan teljesen megváltozott a táj. Az autópálya, amely Zágrábot Belgráddal kötötte össze, nemrégén épült. A főváros előtt néhány kilométerrel aztán áttértünk egy déli irányba forduló bekötőútra. Nem tudtam, hogy Imre barátom hová is akar vinni bennünket. Az úttáblák felirata szerint Surčinba tartottunk. Ez a név nekem nem mondott semmit, de feltűnt, hogy mennyi le- és felszálló repülőgépet láttunk. Most már kezdtem érteni a dolgot. A jugoszlávok, nyugati segítséggel nemrégén, modern, nagy repülőteret építet-

tek a főváros közelében fekvő Surčinba. Imre ezt akarta nekünk megmutatni.

A repülőtér parkolójában letettük a kocsit és besiettünk a modern vonalú, vasbeton csarnokba. Aztán egyenesen felmentünk a tetőtérben levő kilátóba. Onnan jó rálátás nyílt a repülőtérre és a messze környékre is. Kíváncsian néztem körül. Akkor bizony, még nem sejtettem, hogy alig hat évvel később, magam is utasként startolok majd erről a repülőtérről Sydney felé. Nem sokat időztünk a repülőtéren, hosszú út állt még előttünk. Hamar elértük a Száva két partját összekötő hidat, amelyen az autószertráda berobog Belgrád külvárosának házai közé. Az ismert labdarúgócsapat, a Crvena zvezda (Vörös Csillag) stadionja felé menve kapaszkodtunk felfelé az Avala-hegy oldalában. A külvárosi villanegyedben szépen ápolt, virágokkal teli parkok látszottak. Végre valami kulturált látvány! Elkerültük a városközpontot és siettünk tovább, előre, déli irányba. Egy Topola nevű helységbe igyekeztünk, ahol az ősi szerb uralkodócsalád, a Karađorđevićék sírjai vannak, egy szép pravoszláv templom kriptájában. Ezt szerettük volna meglátogatni. A temetkezési helyen a legidősebb eltemetett családtag, alig száz esztendeje halt meg, és csak ennek a századnak az elején hozták ide a koporsóját. A párizsi békét (trianoni) követően született ez a mesterségesen összetakolt, tizenhat különféle nemzetet tömörítő új európai hatalom, a francia liberális kormány agyréme. A szerbek, bár ebben az új államalakulatban kisebbségben voltak, nagy öntudattal fogtak hozzá az állam megszervezéséhez. Ekkor kerültek trónra a Karađorđevićék.

A fővárostól délre, a topolai völgyben épült fel az a modern vonalú, görögkereszt alaprajzú ortodox templom, amelybe az építők összegyűjtötték a balkáni pravoszláv templomok minden gyönyörű ikonját. Színes mozaik kockákból, felnagyítva kerültek ide átmásolásra ezek a képek, amelyek a csarnok belső falait díszítik. A neves német vállalat, az IG. Farben-industrie gyártotta azt a közel 320 féle színárnyalatból álló mozaikot, amelyekből a kelet-európai ortodoxia székesegyházaiból a legszebb ikonosztáziákat idemásolták. Mindezt egy idegenvezető mondta el, aki előbb a templom hajójában vitt körül bennünket, aztán levonultunk a kriptákhoz is. Ott láttam a bejárattól jobbra azt a hatalmas, fehér márvány szarkofágot, amelybe

az 1934-ben, Marseille-ben meggyilkolt Sándor király holttestét elhelyezték. A szarkofággal kapcsolatosan visszaemlékeztem azokra a napokra, amikor 1934-ben kis gimnazista fiú voltam, és amikor az újságok (hiszen rádió akkor még nemigen volt) világgá röpítették a hírt, hogy a szerb király, I. Sándor a francia kormány meghívására látogatott Franciaországba. A király egy szerb hadihajó fedélzetén érkezett meg Marseille kikötőjébe, ahol a francia miniszterelnök, Barthou fogadta őt. A hajóról leszálló királyt népes kocsisor kísérte végig a kikötőből a Tengerészeti Hivatalhoz vezető főútvonalon. Az út két oldalát megtöltötték a kíváncsiskodók. Az üdvözlő tömegeből egyszer csak egy férfi ugrott elő, odarohant a királyt szállító kocsához, felugrott annak hágcsójára és közvetlen közlelől agyonlőtte a királyt és a francia miniszterelnököt is. Mire a biztonsági őrök felocsúdtak, addigra a merénylő a nagy kavardásban eltűnt. A szerbek gyanúja, minden alap nélkül, azonnal a magyar kormány ellen fordult. A hír vételét követően a magyar határ közelében élő magyar lakosságot ezrével kergették át Magyarországra. Mindenüket elvették, és csak a pusztta életüket menthették. Nem voltam én akkor még újságolvasó, mégis hitelesen tájékozódhattam a történekről, mert azokban a napokban került az osztályunkba egy Vadász Zoli nevű szabadkai fiú, akit szüleivel együtt szintén átkergettek a határon. Akkor, tizenhat évvel a szégyenletes trianoni béke után még izzott a hamu alatt a parázs, és elég volt egy ilyen feltételezés, hogy a délszláv gyűlölet lángra lobbanjon. Aztán néhány héttel később kitudódott a merénylő személye. Egy horvát nacionalista volt a tettes. Volt azonban a merényletnek magyar vonatkozása is, mert valakik kitalálták, hogy a szerb határ közelében, valamelyik magyar földbirtokos pusztáján gyakorolták a horvátok a gépkocsira felugrást és a pisztolyos merényletet. A gyilkosok kilétére fény derült, de a gyilkosság ürügyén elüldözöttek mégsem kaptak kegyelmet, nem térhettek vissza a szülőföldjükre.

A nacionalista szerbek elhalmozták a királyi család temetőtemplomát mindenféle drága ékszerekkel. Amikor pedig 1941 áprilisában a német csapatok megszállták Belgrádot, Göring marsall, a nagy múkincsgyűjtő ideküldte a megbízottait és a templomot kirabolta.

A déli napfényben szinte ragyogott az ortodox templom főhajója. Megpróbáltam természetes fény mellett, minden villanófény nélkül, fényképezni. Mint később kiderült, sikerrel. Mindössze annyit sajnálhattam, hogy miért nem használtam színes filmet?

Rengeteg volt a látogató, az idegenvezetők nem győzték a csoportok vezetését. Mikor kiléptünk a főbejáraton, akkor érkezett egy újabb csoport. A gépkocsik hosszú sora kanyarodott a templom elé. Messziről jöhettek, mert a kerekeket vastagon belepte a sár. A kocsik rádióantennája mind fel volt díszítve. Egy-egy színes frottír törülköző lógott rajtuk. A kocsikból kiszálló vendégeknek is a zakójuk jobb vállára ilyen törülközők, vagy női alsóingek voltak feltűzve. Imre mindjárt mondta, hogy ezek lakodalmasok. A szerbeknek az a szokásuk, hogy idejönnek esküvőt tartani. Náluk az is szokás, hogy a vendégeket ruhaneveléssel kell megajándékozni. Az ajándékholmik a hosszú úton, az esőben, csatamosak lettek, a hangoskodó lakodalmasok pedig büzlöttek a fokhagymától meg a szilvapálinkától. Betódultak a templomba, ott volt az egyházi szertartás. Mikor pedig véget ért, összegyűltek a templom előtti téren és a tamburazenekar rázendített egy gyors délszláv kólóra. A lakodalmasok egymásba kapaszkodva kapkodták a lábaikat, járták az ősi táncot. A javarészt színes népviseletet viselő nők és férfiak vidám mulatozása odacsődítette a templom többi látogatóit, és volt nagy kurjongatás, nótázás, mi pedig örültünk, hogy egy ilyen népszokásnak lehettünk a szemlélői.

Visszafelé Mladenovacban megálltunk egy vendéglő előtt. Már odafelé feltűnt nekem, hogy amerre csak elhajtottunk, a falvakban szinte minden vendéglő udvarán egy-egy nagy nyársat forgattak, amelyre vagy egy disznó, de legalább is egy bárány volt feltűzve. A piruló pecsenye alatt izzott a parázs, mert az igazi nyárson sültet csak parázs fölött lehet jól elkészíteni. Imrének is ilyen sült birkára fáj a foga, ezért látogattunk be a vendéglőbe. De sajnos már késve érkeztünk. Két adag sült birkát ígért a pincér, de az asszonyoknak csak valami fasírozottfélélet kínált. Nagy tálcán hozta a hófehér kenyeret és kinek-kinek egy-egy porcelán tányéron egy-egy apró kockákra szeletelt nagy fej vöröshagymát. Végül megérkezett a sült birka is. Én kellő óvatossággal tekintettem a fura

ételre, de Imre azonnal, nagy lendülettel nekilátott a faggyútól csöpögő bordacsontoknak. Ehető hús nemigen volt a birkasültön, és Imre ujjai csillogtak a forró faggyútól. Én felkínáltam neki az én részemmet, is és beértem csupán egy kis kenyérral és a vöröshagymával. Így megszabadultam a sajátos illatú csemegétől, de annál jobban ízlett a sötétvörös, féledes dalmát bort.

Az „ebéd” után siettünk Belgrádba. Ott is mindjárt a Kalemegdanra mentünk. A közel négyszáz esztendő török megszállás alatt a törökök a számukra fontos erődöt újjáépítették, hiszen az emlékezetes 1456-os nagy csata alkalmával, amikor Hunyadi megszalasztotta a 200 000 fős szultáni sereget, a törökök az ágyúikkal ízzé-porrá lötték a kiterjedt fellegvárat. A törökök nevezték a várat Kalemegdánnak, amely az eredeti magyar Fehérvár alapjaira épült. Az 1872-es berlini értekezlet tárgyalta a törökök által még mindig megszállva tartott Balkán sorsáról, és akkor húzták meg Törökország jelenlegi, európai határait. Akkor vonták ki a török csapatokat Belgrádból és Boszniából. A bosnyákok, akiknek ősei a török hódítás alkalmával mohamedán hitre tértek, igen megrémültek a törökök kivonulásának hírére. Félték a bekövetkező politikai változásoktól és főleg attól, hogy a berlini konferencia határozata értelmében az eddigi török megszállást az Osztrák-Magyar Monarchia megszálló csapatainak odaérkezése követte. A bosnyákok keményen ellenálltak és így került sor az úgynevezett boszniai okkupációra. A magyar tűzérség rövid ágyúzása után a két legnagyobb bosnyák erőd megadta magát. Ezt követően megalakult a bosnyák önkormányzat, újra felállt a bosnyák haderő, és alig egy év elmúltával a monarchia megszálló csapatai kivonultak. Ez volt a különbség az akkori török, illetve a huszadik századi szovjet megszállás között.

Az 1456-os ütközetben Hunyadi néhány ezer katonájával áttörte a törököknek a Nagy harc szigetnél kiépített vízi védvonalát és bárkáival behajózott a fellegvár tövében álló, bástyákkal megerősített patkó alakú vízi várba. Onnan a hegyoldalon két magas védőfal oltalmában, egy meredek, széles lépcső vezetett fel a háromszoros védőfállal körülépített fellegvárba. Egy álló napig tartott a hősi küzdelem. Hunyadi a legfelsőbb várba szorult a megmaradt maroknyi csapatával, és a törökök már ki is tűzték a győze-

lem jelét a lófarkas zászlót. Odafönn kigyúltak az örömtüzek és az utolsó ötvenezerfős török sereg diadalt ordítva rohant fel a győzelmi ünnepre. A sötétben nem is vették észre a szemben lefelé vágató Hunyadi és embereit. Ezek leérkezve a legkülsőbb bástyagyűrűhöz, fáklyákat ragadtak és sorra begyújtották a vár köré körbe felállított török ostromágyúkat. A borzalmas ösztűz pillanatok alatt romhalmazzá változtatta a fellegvárat, s benne a győzelmi táncot járó török sereget lekvárázta. Kapisztrán hetvenezer embere pihenten, bevetésre készen várakozott a Száván túli réten. A szultán pedig kétségbeesetten hallgatta a hírvivőket, hogy nem maradt egyetlen használható csapata sem. Még az éjszaka leple alatt elszaladt, rohant vissza Konstantinápolyba. Ezt a diadalt ünneplik világszerte a déli harangszóval.

Ott álltunk a fellegvár legtetefején, a romos falak, bástyák mellett, ahol valamikor Hunyadi lóhátról irányította az ütközetet. Előttünk magasodott a helyreállított torony, amelyre egy török katonára sebesen kúszva vitte fel a lófarkas zászlót. Itt történt, hogy Dugovics Titusz megragadta a törököt és vele együtt zuhant a mélybe. A távolból odalátszott a Nagy harc sziget, ahol a Dunán keresztül kifeszített vasláncokhoz kötözték a török folyami flotta hajóit. Ezekkel akartak gátat vetni, hogy a magyarok hajói a vár alatti, parti erődbe bejuthassanak. Hunyadi bűvárai azonban az éjszaka leple alatt elvágták a lánc egyik szemét és a Duna vize elsodorta a török hadihajókat. Így jutottak be Hunyadiék a fellegvárba. A török csapatok kíséretében nagy csapat szedett-vedett, gyűlevész had is beszállt a vár megvívásába. Ezek a zsákmányra éhes martalócok behurcolták a fekete himlőt. Az augusztusi hőségben a rengeteg temetetlen hulla miatt a járvány sebesen terjedt. Maga Hunyadi is, a győzelem után három nappal, fekete himlőben meghalt. Aki életben maradt, mindenki menekült. Még Kapisztrán is. Ő előbb az Újvidékkal szemben levő Pétervárad erődbe, aztán még hátrább, az újlaki kolostorba vonult vissza, de hiába. Három hónap múlva vele is végzett a járvány.

Az eső akkor állt meg, amikor felérkeztünk a fellegvárba. A vizes, sáros fűben óvatoskodva lépegettünk lefelé. A két bástyasor között a jugoszláv hadsereg hadtörténeti múzeumába mentünk. Ott voltak kiállítva sorban a németektől és a magyar

hadseregtől zsákmányolt légvédelmi ágyúk és rohamlövegek. Egy csomó rozsdás ócskavas, ki tudja, hol szedték össze őket, és aztán idecipelték, hogy had lássa ország-világ a titoista csapatok hőstetteit, az értékes hadizsákmányt. Lejebb odaérkeztünk a hősi emlékműhöz. Lenéztünk a mélybe, ahol a Száva szőke és a Duna sötét vize egybekeveredett. Hátulról odalátszottak Zimony házai és az új főváros toronyházai, a pártközpont és az új parlament modern, nagy épülete. Ezeket arra a korábban mocsaras síkságra építették, ahol egykor Kapisztrán serege is tanyázott.

Újra zuhogni kezdett az eső. Olyan sűrűn esett, hogy Stara Pazovánál még a helységnévtáblát sem lehetett elolvasni. Aztán egy kiterjedt katonai repülőtér következett, majd pedig Indija. Hamar túljutottunk a Fruška gorán és végre megérkeztünk Újvidékre. Ott a kora esti órában Forgó Laciék vártak bennünket vacsorára. Nem mondhatom, hogy eseménytelen napokat töltöttünk Újvidéken.

Annyit Forgó Laciról el kell mondanom, hogy 1942-ben ismertem meg őt egy balatonberényi nyári táborozáson. Ő akkor ötdmagával jött el a vezetőképző táborba. Nagy élmény volt számunkra először találkozni délvidéki fiatalokkal. Újvidéken abban az időben három munkásifjú csoport is működött. Az egyik a belvárosi főplébánián, a másik a telepen, a Szent Erzsébet-plébánián, a harmadik pedig a ferenceseknél. Laci ebben az időben összekötő volt a három szervezet között és egyben ő levelezett a központunkkal is, tehát a három csoport rajta keresztül tartotta a kapcsolatot az országos központtal. Akkoriban elég gyakran megfordultam Újvidéken és a barátságunk ekkor erősödött meg. Laciék is, ha tehették, szívesen jöttek fel Budapestre. Ilyenkor én voltam az idegenvezetőjük. A következő két esztendőben nagy feladatokat tűztünk az újvidéki csoportok elé. A Vajdaság legerősebb labdarúgó-csapata Újvidéken volt. A labdarúgó-pálya közvetlen szomszédságában egy száz fiatal befogadó, állami kezelésben levő tanoncotthon működött. Laciék feladata az volt, hogy az ottani fiatalokat szervezzék be a három csoport valamelyikébe. Az újvidékiek szervezőmunkája kiterjedt a környező kisebb városokra is. Ez is indokolta, hogy megfelelően képzett, fiatal munkásvezetők kerüljenek ki közülük. Hamar feltűnt, hogy milyen

sok értelmes, az átlagosnál is többre képes fiatal tagunk van Újvidéken. A háború azonban minden számításunkat keresztülhúzta. A tagság zömét még a magyar hatóságok elvitték katonának. Ők voltak a szerencsésebbek, mert akik ott-hon maradtak, azokat a szerb partizáncsapatok gyűjtötték be. Újvidéken, a Duna egyik szigetén van egy nagy hajógyár. Laci ott volt motorszerelő. Korábban a szigetre csak csónakkal lehetett bejutni. A szerb partizánok a parton egy nagyobb laktanya épületében rendezkedtek be, és annak udvarán őrizték azt a több ezernyi magyar férfit, 16 és 60 év közöttieket, akiket idehurcoltak. A foglyok feladata az volt, hogy nagy kövekből, mázsás szikladarabokból a laktanyától egy mólot, egy kőgátat építsenek a Dunán át, a szigetre. Ez úgy történt, hogy megfelelő alapozás után kettős betonfalat építettek a Duna medrébe. A két fal közötti rést feltöltötték, majd végül betonút is került a kőgát tetejére. A fogoly magyarokkal különös kegyetlenséggel bántak. Így például, ha uszályokkal lőszer- vagy élelemutánpótlás érkezett, akkor az uszályt amennyire lehetett a part közelében lehorgonyozták. A parttól hosszú, vaskos gerenda feljárót támasztottak az uszály oldalának. Azon a pallón kellett a raboknak a nehéz zsákokat, ládákat kivinni a partra. Amíg a rakodási munka be nem fejeződött, nem volt megállás. A munkacsapat tagjai kiéheztetve, lesóványodva, izzadságban úszva járták a hajó gyomrából a partra vezető utat. Aki megszédült és leesett a keskeny pallóról, az vagy megfulladt, vagy egyszerűen agyonlőtték. Az esti létszámenőrzéskor rendre kiválogatták azokat, akiket már képtelennek tartottak a további munkára. Éjszakánként a laktanyaudvaron kattogtak a géppuskák. Százasaival lőtték agyon a végkimerülésig meghajszolt szerencsétleneket. Hulláikat másnap a kőszállítók behordták az épülő mólóba. Odakerültek mind a szikladarabok közé, s ott pihennek ma is. Két éve, amikor először jártam ott a háború után, Laci motorkerékpárral vitt ki a szigetre. Én nem tudtam akkor semmit, sem a laktanyáról, sem az ott történetekről. Mikor a szigetre vezető móló közepére érteztünk, Laci leállította a motorkerékpárt, elmondta a történetet és név szerint kezdte felsorolni az ott elpusztultakat. Több mint hatvan nevet tudott elmondani, akiknek jelentős részét magam is személyesen

ismertem. Megrázó volt az élmény. Vajon mi is volt a bűnük ezeknek a szerencsétlen mártíroknak? Azt hiszem csak annyi, hogy magyarnak, hogy katolikusnak születtek.

1944. szeptember elején Laci is behívót kapott a magyar légierőhöz. Alakulatát kivitték Ausztriába. Ott került angol hadifogságba, valahol Villach környékén. Mikor a fogságból szabadult, azonnal jelentkeznie kellett az újonnan megalakult jugoszláv hadseregbe, különben ő is bekerült volna a fogolytáborba. A katonaságnál a magyar fiatalokat a titkos szolgálat folyamatos megfigyelés alatt tartotta. Természetesen ebben az időben nekem is megszakadt minden kapcsolatom Lacival. Később, amikor a jezsuiták lehetőséget kaptak lelki gyakorlatok tartására, a jezsuita P. Békési István meg tudta adni Lacinak az időközben Svájcba kikerült Ikvay atya címét. Amikor pedig sikerült felvenniük a levélkapcsolatot, Forgó Laci meghívást kapott László atyától és ki is utazott hozzá, Fribourgba. Ott ő László atyától tudta meg az én címemet, hiszen 1952-ben a Gát utcai házunkat elvették, az ott lakókat széttelepítették. Laci azonnal írt és meghívott Újvidékre. Ez 1972. augusztus első napjaiban volt.

Hétfőn egész délelőtt zuhogott az eső. Esőköpenyben, esernyővel jártuk a várost. Imre kislánya, Mónika volt a kalauzunk. Ő nemrégiben érettségizett és még nem volt munkahelye. Elsőként a főplébániára vitt el bennünket. Huzsvár László korábban a Telepen volt plébános, a Szent Erzsébet-plébánián. Onnan került néhány nappal korábban a belvárosba. Huzsvár atya nagy örömmel köszöntött. Vele szintén két évvel ezelőtt ismerkedtem össze, s azóta, mivel gyakran járt át Budapestre, ott is többször találkoztunk. Huzsvár László közben még nagyobbat lépett előre, mert a Szentatya őt nevezte ki új nagybecskereki püspöknek Bánátba. Érkezésünkkor László atya nagy munkában volt, mert éppen az iparosokkal tárgyalt, akik a nagyon elhanyagolt, tönkrement plébániaépület felújításán dolgoztak. Nagy terveik voltak, különösen az egyetemi ifjúsággal akart foglalkozni. Részükre egy kiterjedt, magyar könyvekből összeállított könyvtárt létesített. A plébániai munka mellett ő volt a tulajdonosa a HITÉLET című népszerű hetilapnak, amelynek feladata Bácska és Bánát magyar katolikusainak összefogása, híryanaggal való rendszeres ellá-

tása volt. Láttuk, mennyi a dolga, ezért nem is akartuk őt hosszabban feltartani. Búcsúzóul néhány frissen megjelentetett könyvével ajándékozott meg bennünket.

ÚJLAK – ILOK

Siettünk ebédelni, mert délutánra újabb kirándulásra indultunk. Az Újvidéktől alig 15 kilométerre fekvő Futakon vezetett át az utunk. Ez a falu Mátyás király idejében virágzó mezőváros volt. Mostanra ugyancsak elnéptelenedett. Megálltunk a kettőstornyú, nagy plébániatemplom előtt. Egy horvát apáca volt a sekrestyés, mosolygós képpel sietve hozta a kulcsokat és betessékelt bennünket a templomba. Szép rend, nagy tisztaság volt mindenütt. A bejárat közelében egy nagy márványtáblán nevek sorakoztak. A templomot építetők, a közeli földesurak, az ott eltemetett egyházközségi vezetők nevei - azoké, akik valami módon hozzájárultak az 1900-as évek elején a templom felépítéséhez. Csupa ízes, szép magyar név. Ma pedig senki nincs a környéken, aki akár egyetlen szót tudna magyarul. Így pusztulunk, veszünk és nyomunkat csupán ez a néhány tábla őrzi. De vajon meddig? Innen Palánkára igyekeztünk, de még mielőtt behajtottunk volna a városba, balra a Duna új hídjára hajtottunk fel. A szemben levő oldalon, egy magaslat tetején állt Ilok vára. Oda igyekeztünk.

Ennek a magaslatnak a Duna felőli oldala meredeken emelkedik. Mögötte a lankán épült fel Ilok vára. Ez volt valamikor az Újlakiak ősi fészke. Az önálló Horvátországot, amely évszázadokon át társországa volt Magyarországnak, mindig egy bán vezette. Az Újlakiak sok ilyen bánt adtak a hazának. Ugye emlékszünk még a Hunyadiak korában milyen torzsalkodások voltak az ország sorsáért felelős főurak között? Abban az időben váltak ismertté a Garák, az Újlakiak, a Hunyadiak nevei. Az idők folyamán Ilok, helyesebben Újlak is, Futak sorsára jutott. Nincs itt már senki, aki egyetlen szót tudna magyarul. A kocsi nyögve kapaszkodott a meredek szerpentin az egykori erőd romjai felé. Mellettünk óriás, hét-nyolc méter magas, vaskos várfalak, bástyák meredeztek a magasba. Hatszáz évvel ezelőtt magyarok építették ezeket, a török előnyomulás megakadályozására. Vajon hány magyar vitéz töltötte ott fenn a toronyban az éjszakáit, figyelve a vízparti utat, lesve, jönnek-e a törökök?

A vár épületeiből nem maradt meg más, mint a ferencesek kolostora és a templom. Egy karsú, kicsiny, szép gótikus templom. Beléptünk és egyenesen előre, a főoltárhoz mentünk. Az oltárkép Kapisztránt ábrázolja, amint rohamra viszi azokat a katonákat, akiket ő toborzott Nándorfehérvár védelmére. A szembemiséző kis oltár alatt nyitott koporsóban fekszik, jelképesen, Kapisztrán teste. Egyik horvát tisztelője elkészítette a szent egészalakos szobrát, ferences csuhát húzott rá és egy koporsóban odafektette az oltársztal alá.

Kapisztrán 1456-ban a fekete himlő elől menekült Újlakra. Itt érte őt a halál, a sekrestyében felállított betegágyán. Oda is bementünk. A fehérre meszelt sekrestye falán egy korabeli fekete szénrajz ábrázolja a jelenetet, amikor Kapisztrán meghalt. Erről emlékezik meg az a néhány szavas magyar felirat is, amely a kép körül olvasható és elbeszéli a halál lefolyását. Kapisztránt a szószék előtt, a templom padlózatába temették el. Aztán hetven évvel később a török ismét megerősödött és újra hatalmas sereggel indult Magyarország meghódítására. Akkor már nem volt sem Hunyadi, sem Kapisztrán. A nagy erődök, várak sorra megadták magukat a török túlerőnek. Elesett Nándorfehérvár és az Újvidékkel szemben fekvő Pétervárad is. A törökök megérkeztek Újlak alá. Ez a vár is megadta magát. A törökök jól tudták, hogy ki volt Kapisztrán. Tudták, hogy itt van eltemetve. Ki is szedték a sírjából. A történészek állítják, hogy a hithű mohamedánok soha nem gyalázták meg az elhunytakat. Sokkal valószínűbb, hogy Kapisztrán maradványait összecsomagolták és elvitték ajándékba a szultánnak Konstantinápolyba. Ki tudja - talán ha egyszer szétbontanánk a török szultánok egykori palotáját, lehet, hogy ott találnánk a pince egyik eldugott sarkában a csomagot, a maradványokkal együtt.

Körbejártunk a templomban. Itt is egy horvát apáca volt a sekrestyés. Kinyitotta az egyik, egyébként zárva tartott mellékkápolna bejáratit ajtaját. Tulajdonképpen egy nagy lomtárba vezetett be bennünket. Mindenféle idejétmúlt, ütött-kopott templomi tárgyakat őriztek ott bent. Amiért idevezetett bennünket, az mégis érdekes volt számunkra. Mutatott egy piszkei vörös márványból faragott sírfedőlapot. A több mázsa sú-

lyú, nagy kövön egy középkori lovag teljes páncélzatba öltözött alakja volt kifaragva. Bizonyára valamikor az ő sírját fedték le vele. A latin nyelvű felirat szerint itt van eltemetve Újlaki Dénes bán, aki 1507-ben halt meg.

A szerbeknek ez a szépen faragott márványlap csupán ósdi lom volt. De nekünk, a történelmünk egyik fontos darabja. Ha Budapesten lenne, bizonyára a Nemzeti Múzeum becses értékei között mutogatnák a látogatóknak, de itt...

Fraknói Vilmos: *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526)* c. könyvében részletes leírást olvashattam Újlaki Dénes sírkövééről: A díszes páncélba öltözött, pallost viselő alak egy nyugvó oroszlánon áll, bal kezében almát tart, a feje párnan nyugszik. A képen jobbról és balról két-két címer látható. Ezek:

- 1.) háromszögletű pajzsban oroszlán,
- 2.) három, liliomos korona egymás felett,
- 3.) két egymás fölé helyezett korona. A felső liliomos, az alján bástyával, alatta két fej között villás ág látható.

4.) A címeres pajzsban az Újlakiak jelvénye.

Átsétáltunk a kolostorkapuhoz, és becsengetünk. A kapus testvér jelent meg. Mikor megtudta, hogy budapestiek vagyunk, elsietett. Hamarosan egy öreg, megrokkant ferences fráterrel tért vissza. A nyolcvankét esztendő öreg barát bemutatkozott: Kiss Lőrincnek hívták. Egy somogyi vasúti bakter sokgyermekes, szegény családjának volt a gyermeke. Lőrinc fráter kamaszként állt be a rendbe és akkor került át a ferences rendi horvát tartományba. Ott is maradt Horvátországban. A magyarságát, anyanyelvét azonban szépen megőrizte. Lőrinc barát lassan csoszogva vezetett bennünket végig a terjedelmes kolostorépületen. A kolostor ott állt az ódon végvár belső udvarában és a méreteiből következtetni lehetett arra a mozgalmas életre, amely néhány évszázada itt folyt, ezek között a falak között. Ma

mindössze három pap és egy szerzetes testvér lakik az ódon falak között. Van egy kis veteményesük, ott megtermelik a maguk élelmét. Ők látják el a kis falu plébániatemplomát és a környező településeket is. Lőrinc fráter meghívott a maga kis cellájába is, ahol jó erős szilvapálinkával kedveskedett a vendégeinek. Aztán felmentünk a bástya egyik tornyába, a szakállszárítóba. az alkonyatban a szemem messze elkalandozott a folyón túlra, a bácskai síkságra. A Duna csendben hömpölygött a mélyben, nekem pedig egyre az a sok száz magyar vitéz járt az eszembe, akik a török támadás kivédésére itt állomásoztak. Vajon hányan állhattak itt őrséget, kémlelve a messzeséget, a túloldali, futaki országutat, ahonnan a csapatok jövedele várható volt? Lőrinc fráter közben elém tette a kolostor vaskos vendégkönyvét. Beleírtuk a nevünket. Aztán, amikor később belelapoztunk, hirtelen elém tűnt Keresztury Dezső írása. A Tudományos Akadémiának egy kis küldöttségével járt itt egy éve, 1973-ban. A hosszú bezártság után nagy örömmel vette a lehetőséget, hogy átléphetett a határon és az ősi történelmünknek ezen a jeles vidékén járhatott. Keresztury Dezsőre ez a látogatás olyan hatással volt, hogy egy rögtönzött hosszú verset írt az emlékkönyvbe. Bizonyára nem sokan ismerhetik ezt a verset, pedig méltó társa lehetne József Attila veretes szép versének, amelynek „A Dunánál” a címe. Ez a rakodópart alsó kövén íródott és a költő visszapillant benne az ősi múltba, elgondolkodik a folyó mentén élő népek egymásba fonódásán. Végigolvastam a hosszú verset, Keresztury szépen formált mondatait és hosszan gondolkodtam a múltidézőn, amely oly szépen beszélt a Duna-völgyi népek egymásrautaltságáról. Hosszan búcsúzkodtunk az öreg baráttól. Ki tudja, lesz-e alkalmunk még a találkozásra, amely láthatóan őt is igen meghatotta.